

Tomislav Škrbić, *Umjetnost i sloboda*
(Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2025), 253 pp.

»... jer umjetnost je kći slobode,
i svoj će nalog primiti od neminovnosti
duhova, a ne od potrebitosti materije.«

Friedrich Schiller,
O estetskom odgoju čovjeka u nizu pisama

U okviru Biblioteke »Filozofska istraživanja« (knjiga 164), u izdanju Hrvatskoga filozofskog društva, 2025. godine objavljena je knjiga *Umjetnost i sloboda* Tomislava Škrbića. Riječ je o publikaciji koja sabire devet filozofskih studija ranije objavljenih u stručnim časopisima i zbornicima, koje je autor ponovno pregledao i korigirao, a koje su ovoga puta okupljene u misaono zaokruženu cjelinu koja tematizira odnos između umjetnosti i slobode. Škrbić, u akademskoj zajednici ponajviše poznat po svojim istraživanjima estetike i ontologije umjetnosti, osobito kroz radove o Ivanu Fochtu, u ovoj knjizi nastavlja istu misaonu liniju, ali joj daje i širi metafizički i povijesno-filozofski okvir. Naime, *Umjetnost i sloboda* nije samo zbirka studija nego i sustavno promišljanje sudbine umjetnosti u vremenu koje je, kako autor apostrofira, obilježeno znanstveno-tehničkim nihilizmom.

Tematski okvir i strukturu knjige moguće je podijeliti u tri povezane cjeline, odnosno tri glavna problemska kruga: (1) konstitutivno-modalnu analizu estetskoga predmeta / umjetničkoga djela, (2) razmatranje glazbene i poetske umjetnosti, te (3) pitanje metafizičke i duhovne dimenzije umjetnosti. Kroz potonja tri kruga Škrbić suvereno razvija središnju misao knjige: umjetnost je bitno povezana s apsolutnom slobodom, ali upravo u toj povezanosti skriva se i njezina mogućnost samoponištenja – ono što autor, slijedeći akademika Branka Despota, naziva »nihilizmom apsolutne slobode«. U nastavku ovoga prikaza, s ciljem vjerodostojnoga sabiranja i prikazivanja glavnih misli, u kratkim crtama osvrnut ćemo se na svih devet studija – nastojeći tako čitatelje potaknuti da samostalno istraže teorijsku dubinu i nepresušno bogatstvo ovih tekstova.

Prva studija, pod naslovom »Značajke umjetničkih formi u estetici Franje Markovića« (pp. 11–37), donosi iscrpnu rekonstrukciju Markovićeve estetike i njezina položaja između empirizma i racionalizma. U ovome tekstu, Škrbić pokazuje da Marković pojam *ljepote* ne shvaća kao puki osjećaj ugone, nego kao »idealnu pojavnost« u kojoj se pomiruju *duh* i *tvar*. Ovim poglavljem, slobodno

se može kazati, autor uspostavlja filozofski temelj za cjelokupnu raspravu u knjizi, u kojoj se *sklad* razotkriva kao središnji princip estetskoga bivstvovanja.

Potom slijedi studija »Fochtov nacrt strukture umjetničkog djela« (pp. 39–63), u kojoj se razrađuje misao Ivana Fochta o estetskoj vrijednosti kao biti umjetnosti. Škrbić, na tragu svojih prethodnih istraživanja, Fochtovu teoriju tumači kao ontologiju umjetničkoga predmeta – umjetnost je »estetski predmet« u kojem se duh ostvaruje u formi, a ne tek reflektira. Time Focht postaje ključna točka hrvatske filozofije umjetnosti, koja kod Škrbića dobiva suvremenu interpretaciju, a što je jasno pokazao u svojoj knjizi *Ontologija umjetnosti. Estetička misao Ivana Fochta* (Zagreb: Naklada Breza, 2020).

»O modalitetima umjetnosti« (pp. 65–81) naslov je treće studije, kraćega teksta u kojemu Škrbić istražuje različite modalitete: *sumogućnost*, *sunužnost* i *sustvarnost*. Autor pritom na zanimljiv način povezuje Fochtovu formalnu analizu s problemima suvremenoga esteticizma i posthumanizma. Na taj način, modalitet umjetnosti za Škrbića postaje prostor u kojemu se susreću mogućnost stvaranja i granice estetskoga iskustva.

Zatim slijedi studija »Hanslickovo shvaćanje glazbe« (pp. 83–113), u kojoj autor analizira znamenitu tezu Eduarda Hanslicka o »glazbenim oblicima koji se zvučeći kreću« (p. 85). Škrbić na ovome mjestu pokazuje da je Hanslickov formalizam, premda često shvaćen kao redukcionistički, zapravo izraz metafizičke potrebe da se glazba misli kao čista forma duha. Glazba, lišena vanjskoga sadržaja, postaje samodostatna manifestacija ljepote.

Peta studija, pod naslovom »Ontologija glazbe Ivana Fochta« (pp. 115–136), nadovezuje se na potonje istraživanje, ali mu dodaje dublju ontološku dimenziju. Focht, kako ističe Škrbić, glazbu određuje unutar horizonta metafizike, i to s osobitim sluhom za metafizičku razdiobu glazbe, odnosno antičko i srednjovjekovno shvaćanje glazbe koje počiva na razlikovanju tzv. osjetne (lat. *musica instrumentalis vel sonora*), odnosno ljudske glazbe (lat. *musica humana*) i nadosjetne muzike (lat. *musica mundana*).

Potom slijedi tekst »Poezija i poetski jezik u Hegelovoj *Estetici*« (pp. 137–164), odnosno studija koja tumači Hegelovu misao da je poezija najviši oblik umjetnosti jer u jeziku objedinjuje osjetilno i duhovno. Referirajući se na Hegelova predavanja iz estetike, Škrbić pokazuje kako njegova estetika u poeziji prepoznaje ostvarenje »opće umjetnosti duha« – trenutak u kojem se ideja izražava kroz riječ i time postaje svjesna sebe.

Ostajući u misaonim predjelima poezije, sedma studija nosi naslov »Sebetotkrivanje i prisutnost stvari u Šopovim *Astralijama*« (pp. 165–184). Riječ je o produhovljenom i zanimljivom tekstu u kojemu Škrbić povezuje filozofsku hermeneutiku s poetskim iskustvom Nikole Šopa. Naime, Šopova poezija, u

njegovu tumačenju, postaje »kozmička meditacija« o prisutnosti bića. Umjetnost se ovdje pokazuje kao prostor ontološkoga otkrivanja, gdje čovjek postaje svjedok i suputnik stvaranja.

Studija »Umjetnost i sloboda. Uz Despotovu interpretaciju Hegelove *Estetike*« (pp. 185–207) čini temeljnu misaonu os cjelokupnoga izdanja. Škrbić, u dijalogu s akademikom Brankom Despotom, promišlja pojam apsolutne slobode kao istodobno stvaralačke i razorne sile. U modernom svijetu ta se sloboda preobražava u tehničko samoproizvođenje – ili drukčije kazano, u »realni nihilizam« koji ugrožava i čovjeka i umjetnost. Umjetnost se stoga ovoga puta pokazuje kao prostor otpora tom nihilizmu, kao mogućnost očuvanja smisla u svijetu koji se sâm ukida i dovodi do svojega uništenja.

U devetoj, te ujedno i posljednjoj studiji u ovoj knjizi, pod naslovom »Metafizika i umjetnost u mišljenju Gjura Arnolda« (pp. 209–228), razmatra se Arnoldova ideja umjetnosti kao duhovne djelatnosti utemeljene na slobodi. Naime, Arnoldova misao, kako ističe Škrbić, povezuje estetičko s etičkim i teološkim, otvarajući završnu meditaciju o umjetnosti kao vidu metafizičke spoznaje.

Sagledana u cjelini, knjiga *Umjetnost i sloboda* bez sumnje predstavlja vrijedan doprinos suvremenoj hrvatskoj filozofijskoj estetici. Autor na zanimljiv i diskurzivno precizan i jasan način povezuje estetiku s metafizikom i ontologijom, čime ujedno nadilazi i uski okvir akademske filozofije. Na tome tragu, knjiga se može čitati kao misaono putovanje od ljepote forme prema iskustvu slobode – put koji završava u suočenju s nihilizmom tehničke civilizacije. U tom smislu, Škrbićeva knjiga aktualizira klasičnu filozofiju umjetnosti za naše doba, postavljajući pitanje: može li umjetnost još uvijek biti prostor (apsolutne) slobode bivanja?

Premda Škrbić svoje tekstove smatra tek »skromnim priložima« već postojećim pokušajima »rasvjetljivanja istine znanstveno-tehničkoga nihilističkog kaosa (‘tehnosfera’, ‘tehnički bezdan’ itd.), tj. svjetskoga mraka u kojemu besciljno lutaju kako suvremena razdjelovljena umjetnost, tako i sâm čovjek« (p. 8), oni predstavljaju mnogo više od toga. Dapače, njegovi se tekstovi u svojoj biti razotkrivaju kao vjerodostojni i pouzdani putokazi jednoga filozofskog nastojanja koje svoje korijene vuče upravo iz neraskidive sveze između umjetnosti i slobode.

Naposlijetku valja kazati da Tomislav Škrbić u knjizi *Umjetnost i sloboda* spaja temeljitost znanstvenoga istraživanja s dubinom filozofskoga promišljanja. Njegovi tekstovi povezuju hrvatsku filozofsku baštinu s europskom tradicijom, a istodobno otvaraju dijalog sa suvremenim pitanjima posthumanizma i estetskoga nihilizma. Ova knjiga zahtijeva pažljivoga čitatelja, ali ga ujedno

nagrađuje i jasnim uvidom: umjetnost i sloboda nisu odvojene sfere, nego dvije strane istoga događaja duha. Dokle god postoji umjetnost, postoji i mogućnost da čovjek iznova pronađe svoje mjesto u svijetu.

Jan Defrančeski